

DOI 10.31651/2524-2660-2020-1-176-180
ORCID 0000-0002-9988-2888

ПОЛУДЕНЬ Лілія Іванівна,

кандидатка педагогічних наук, старша викладачка кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: poluden23@ukr.net

ORCID 0000-0002-5739-4640

АФОНІН Віктор Андрійович,

заслужений художник України, доцент кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: afoninva@i.ua

ORCID 0000-0002-9804-8154

КОСТОГРИЗ Олександр Петрович,

старший викладач кафедри образотворчого та декоративно-прикладного мистецтва,
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
e-mail: kostogryz57@gmail.com

УДК 378.018.8:7-028.22-051]:378.016::71(045)

**ПЕДАГОГІЧНІ УМОВИ ОПТИМІЗАЦІЇ ПРОЦЕСУ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ
ОБРАЗОТВОРЧОГО МИСТЕЦТВА ПІД ЧАС ВИВЧЕННЯ ДИСЦИПЛІНИ «ЖИВОПИС»**

На підставі аналізу науково-педагогічних джерел, вивченні особливостей професійної підготовки майбутніх фахівців спеціальності «023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» у статті було визначено та обґрунтовано педагогічні умови підвищення ефективності процесу підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва під час вивчення навчальної дисципліни «Живопис».

В ході роботи були використані наступні дослідницькі методи: спостереження за навчально-виховним процесом, вивчення документації й художньо-педагогічного досвіду для з'ясування творчо-розвивального значення занять із образотворчого мистецтва; колективно-аналітичного перегляду й оцінювання якості студентських творчих робіт для кількісного розподілу за рівнями сформованості професійної майстерності майбутніх фахівців з образотворчого мистецтва.

Теоретичний аналіз обраної проблеми та використання розробленої й апробованої програми дисципліни «Живопис» у підготовці майбутніх фахівців образотворчого мистецтва виступили не тільки важливою складовою спеціальної художньої підготовки, яка спрямована на закріплення методичних знань та вдосконалення практичних художніх умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної мистецької діяльності, а й засобом творчого розвитку й самореалізації, формування в нього професійної майстерності. Визначено обґрунтування

педагогічних умов оптимізації процесу підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва в умовах університетської освіти, що відповідатиме вимогам сучасної професійно-педагогічної освіти.

У статті визначено педагогічні умови оптимізації процесу підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва під час вивчення дисципліни «Живопис», яка виступає не лише важливою складовою спеціальної художньої підготовки фахівців, що спрямована на закріплення методичних знань та вдосконалення практичних художніх умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної творчої діяльності, а й засобом творчого розвитку та самореалізації майбутнього фахівця образотворчого мистецтва. За цих умов формування названих індивідуальних особливостей є істотним чинником розвитку професійної майстерності дизайнерів інтер'єру, передумовою їхньої майбутньої творчої діяльності.

Ключові слова: живопис; образотворче мистецтво; підготовка; майбутні фахівці; педагогічні умови; студент; університетська освіта.

Постановка проблеми. Проблема підготовки студентів за спеціальністю 023 Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація є надзвичайно важливою у теорії і практиці сучасної підготовки. У нашій статі ми спираємось на

положення, що педагогічна умова є суттєвим компонентом педагогічного процесу, що включає в себе зміст, методи, організаційні форми навчання й виховання, а значить, орієнтованих на взаємодію з внутрішнім світом студента. Спираючись на теоретичні положення і виходячи з вимог навчальної програми «Живопис», осмислення власного педагогічного досвіду та інших педагогів, ми намагалися створити як загальні, так і специфічні умови розвитку професійних якостей у майбутніх фахівців образотворчого мистецтва в навчально-творчій діяльності.

Мета статті – визначення та обґрунтування педагогічних умов підвищення ефективності процесу підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва під час вивчення навчальної дисципліни «Живопис».

Виклад основного матеріалу. Організація навчально-творчої діяльності на цілісній та особистісно орієнтованій основі за допомогою розробленої програми «Живопис» вимагала знання вихідних рівнів творчої активності студентів, спрямованості особистості кожного з них на моральні та професійно-творчі цінності, ставлення до світу, до себе, однокурсників, професії дизайнера, творчих завдань викладача тощо.

На нашу думку, педагогічними умовами оптимізації процесу підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва в умовах університетської освіти є: оптимальне поєднання змісту, форм, методів і засобів у реалізації педагогічних умов; самовиховання студентами якостей характеру, пов'язаних з відповідальним ставленням до навчального процесу; належне забезпечення контролю, оцінювання та корекції професійного розвитку студентів; система принципів організації та здійснення формувального експерименту.

Провідним завданням нашого дослідження ми визначили обґрунтування педагогічних умов оптимізації процесу підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва в умовах університетської освіти, що відповідатиме вимогам сучасної професійно-педагогічної освіти. Цілі педагогічних умов полягають у формуванні позитивного ставлення студентів-художників до професійної діяльності, потребу займатися нею, створювати систему мотивів, що вимагає не тільки кваліфікованої підготовки студентської молоді, а й формування у студентів широкого світогляду, професійного мислення, високої освіченості, індивідуального усвідомлення значення загальнолюдських і професійних цінностей.

Дисципліна «Живопис» є однією з профілюючих у процесі підготовки фахівців образотворчого мистецтва. Опанування цією дисципліною дає змогу студенту оперувати такими категоріями, як гармонія, колір, повітряна перспектива, дає простір асоціативно-емоційному сприйняттю навколишнього світу й життя. Результатом вивчення дисципліни «Живопис» є засвоєння та вдосконалення різноманітних художніх технік – акварель, гуаш, олія; уміння виразно komponувати постановку; розуміти кольоро-тональні відношення.

Безумовно, фундаментальною дисципліною для майбутніх художників у галузі кольорів є живопис. Тільки він здатний відобразити на площині все багатство колірних і світлових відносин у їхній різноманітній характеристиці за переходами й контрастами. Живопис розвиває те, що ми часто називаємо «оком художника». «Живописець, що вивчає різнобарвність речей природи, тим самим осягає їхні взаємини, визначає знаходження речі у світі – буття речі», – писав у своїй статті «Живопис як ремесло» видатний живописець К. С. Петров-Водкін [1, с. 442]. Розуміння значення живопису в розвитку дизайнера інтер'єру ще не дає відповіді на питання про те, як повинна бути організована конкретна навчальна робота. Історія мистецьких університетів показує, що кольорові предметні форми пізнаються не лише в станковому живописі.

Успішна діяльність університетської підготовки художника базується на взаємозв'язку всіх дисциплін процесу навчання. Живопис, як і рисунок, – фундаментальна дисципліна, що відповідає й на питання загальнохудожнього розвитку, і на спеціальні питання художнього проектування. На першому й другому роках навчання в постановках з живопису повинні переважати загальнохудожні тенденції, із третього до п'ятого курсу все більший обсяг повинні займати спеціальні проблеми кольорового зображення, що виявляються в завданнях з живопису. Їхнє вивчення, наскільки це можливо, повинне погоджуватися з тематикою роботи з кольорами на заняттях по кольорознавству, а також по композиції.

На лабораторних заняттях з живопису кольори вивчаються в нерозривному зв'язку з реальною формою на конкретних натурних об'єктах або постановках (нежива й жива натура). На початковій стадії основна увага приділяється натурним кольоровим та тональним відносинам, надалі можливо відхилення від натурних кольорів. При цьому з'являється можливість більш вільно й індивідуально використати кольо-

ри в роботі, що відкриває шляхи для розв'язання спеціальних живописних проблем. Академічний живопис дає змогу глибше вивчити можливості застосування у творчій роботі натурних і умовних кольорних відносин.

Процес вивчення кольорового зображення починається в курсі академічного живопису. Це навчальна дисципліна, що розкриває принципи побудови реалістичного зображення в живописі на площині. Завдання дисципліни навчально-освітні, тобто в основному відбувається пізнання відомих істин, накопичених попередніми поколіннями художників [2, с. 70].

Освоєння початкових знань у живописі настільки принципове, що навчальний процес в університеті на сучасному етапі неможливий без освоєння предмета академічного живопису. Варто визнати, що й рівень живописної підготовки вступників в університети різний. Щоб вивести всіх на середній рівень, потрібна якась проміжна ланка. Але вирівнювання живописної підготовки далеко не основна мета.

Метою всіх постановок в академічному живописі (натюрморт, голова людини, фігура людини, пейзаж, інтер'єр тощо) є не вивчення засобів зображення, а оволодіння системою побудови художньої форми. Таке розуміння кольорового зображення художником образотворчого мистецтва в академічному живописі має стійку традицію. Програми з живопису, створені в різний час Ф. Антоновим, А. Дейнекою, Е. Зерновою, В. Кулаковим, А. Купріним, В. Почиталовим, Н. Удадьовою, О. Чистяковим, В. Шугаєвим, А. Ястржемським та ін. поступово доповнювалися новими методично відпрацьованими завданнями. Принцип «від загального до часткового й від часткового до загального» у кожному завданні, а також принцип дотримання послідовності стадій навчання в академічному курсі (виявлення кольорів – виявлення форми кольорами – виявлення кольорами об'єму – виявлення кольорами простору) стали класичними. В останні роки кожна стадія одержала серйозне теоретичне обґрунтування, що враховує як сучасну науку про кольори, так і досвід художників-практиків.

Завдання живопису – не сліпе копіювання. Деталі – далеко не головне в живописі, художника насамперед повинні цікавити колірною масою й формою. Необхідно за величезною кількістю відволікаючих дрібниць не втратити розуміння злиття кольору з формою, щоб в остаточному підсумку не зруйнувати колірну композицію етюду. Кожна об'ємна форма має свої кольори, кольори форм узаємодіють між собою в

просторі, і ця взаємодія має свою ієрархію. Вивчення ієрархії форм у колірному середовищі й закономірностей їхньої взаємодії забезпечує надалі правильну оцінку речей, створених руками людини. Потрібно усвідомити, що академічне навчання – це перші кроки на шляху планомірного й свідомого використання законів природи для створення форм, яких немає у природі [3, с. 48].

Необхідно відзначити, що вивчення навичок академічного живопису – не просто етап становлення для художника. Протягом усього життя погляд на світ у дизайнера інтер'єру змінюється так, як змінюється навколишня його дійсність. Уроки академічного живопису дають можливість осмислювати нові кольорні відчуття й подання. Час від часу студент повинен ставати старанним учнем природи, якщо не бажає відставати в розвитку, і живописні навички, сформовані на початку навчання, будуть служити йому в майбутньому творчому житті.

Форма й кольори предметів споконвічно несуть у собі значеннєвий художній початок. Сприйняття форми й кольору предмету може відбуватися незалежно від його побутової функції й сприяти народженню у свідомості людини самих несподіваних асоціацій. Кольори, які можна застосовувати для зображення предметів і явищ природи, самі по собі, зовсім незалежно від цих предметів і явищ природи, мають силу впливу на почуття глядачів.

Поняття образу зв'язується в естетиці з поданням про типове, виражене в конкретному, індивідуальному. Тільки на основі єдності типового й конкретного виникає образ. Ф. Енгельс, говорячи про мистецтво, писав, що «кожна особа – тип, і водночас є цілком певна особистість...» [4, с. 333]. Для художнього моделювання це один із принципів випадків. Звичайно, недостатнє теоретичне осмислення проблеми образу в образотворчому мистецтві створює більші труднощі в навчанні дизайнерів інтер'єру.

Н. Радлов у книзі «Малювання з натури» відзначав, що теорія, що осмислює практику, дає ключ до подальшого її вдосконалення. Тому її вивчення не лише є корисним, а й необхідним художникові, хоча б для того, щоб скоротити шлях освоєння вже наявних основних творчих прийомів [5, с. 81].

Г. Шегаль у своїй книзі «Колорит у живописі» писав наступне: «У порівнянні із представниками інших видів мистецтва художники явно перебувають в особливо невигідному положенні, тому що якщо в музиці, наприклад, теорія композиції й гармонії, а також вчення про контрапункт

читаються як обов'язковий курс у консерваторії, то в живописі науково не обґрунтована більшість її розділів, особливо колорит» [6, с. 5].

Специфіка образотворчого мистецтва ясно виражена в тім, що на площині аркуша паперу (полотна) створюється відчуття реальної дійсності. Важливо навчитися не тільки цілісно сприймати натуру, а й виражати (зображувати) живописними засобами отримане під час сприйняття. Недосвідченому студенту важко відразу засвоїти весь складний комплекс проблем, необхідно послідовно виділяти головне й на ньому зосереджувати увагу. Для цього існує ціла низка завдань на виявлення світових відносин (локальні кольори тощо), які поєднуються в три основні групи. Ці завдання, спрямовані на вивчення:

- 1) організації колірних мас на образотворчій поверхні (площина);
- 2) кольори на окремі об'ємні форми (об'єм);
- 3) взаємодії кольорових об'ємів у просторі (простір).

Кожне наступне завдання розвиває й ускладнює попереднє.

Під час виконання першої групи завдань виділяються властивості двомірної образотворчої площини питання колірної композиції (єдиної цілісної системи побудови картинної поверхні). Звертаючи всю увагу на колірну композицію колорит, можна не занадто піклуватися про чіткість рисунка в етюді. Головне – кольори й тільки кольори, «строгість форми потім повернеться» [7, с. 164]. Це своєрідна «постановка ока» і «настроювання розуму» перед глибокою й планомірною роботою з об'ємною кольоровою формою. Одночасно з «постановкою ока» відбувається знайомство з основами теорії живопису, вивчаються властивості кольорів.

Перша група завдань з академічного живопису проводиться на простому натюрморті.

Основна мета другої групи завдань – вивчення зображення об'ємної складної форми в кольорі. Колір повинен ясно виражати об'єм предмета, виявляти його віддаленість від ока студента, освітленість, фактурність. Форм може бути, звичайно, і декілька, але головне – їхні об'єми. Об'єктами для роботи є натюрморт, голова й поясне зображення людини [8, с. 74].

Метою третьої групи завдань є вираження простору на образотворчій площині, освоєння методів зображення глибини композиції, тобто цілого комплексу обсягів у просторі. Етюди виконуються зі складної постановки й живої моделі. Таким чином, вивчаються сама образотворча поверхня

(закони її організації) і принципи зображення на ній колірної об'єму або групи об'ємів у просторі.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Таким чином, визначивши педагогічні умови оптимізації процесу підготовки майбутніх фахівців образотворчого мистецтва під час вивчення дисципліни «Живопис», ми переконані в тому, що лабораторно-практична робота потребує від майбутніх фахівців образотворчого мистецтва систематичності, наполегливості, витримки, волі, терплячості, великої відповідальності та інших індивідуальних особливостей особистості. Отже, ми можемо зробити висновок, що майбутнім художникам не досить оволодіти певним обсягом професійних навичок, а вивчення дисципліни «Живопис» виступає не лише важливою складовою спеціальної художньої підготовки фахівців, що спрямована на закріплення методичних знань та вдосконалення практичних художніх умінь і навичок, необхідних для майбутньої професійної творчої діяльності, а й засобом творчого розвитку та самореалізації майбутнього фахівця образотворчого мистецтва.

Список бібліографічних посилань

1. Мастера советского искусства о пейзаже. М., 1963. 96 с.
2. Полудень Л.І. Формування професійної майстерності дизайнера інтер'єру в умовах університетської освіти: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Черкаси, 2013. 200 с.
3. Бесчастнов Н.П. и др. Живопись: учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений, обучающихся по специальности «Художественное проектирование изделий текстильной и легкой промышленности». М.: ВЛАДОС, 2007. 223 с.
4. Маркс К., Энгельс Ф. Соч. 2-е изд. М.: Политиздат, 1964. Т. 36. 333 с.
5. Радлов Н.Э. Рисование с натуры. Л.: Искусство, 1938. 81 с.
6. Шегаль Г.М. Колорит в живописи. М.: Искусство, 1957. 110 с.
7. Музика О.О. Мотивація творчої активності у становленні технічно обдарованої особистості. *Українська еліта та її роль у державотворенні: Наукові записки Інституту психології ім. Г. С. Костюка АПН України*. Київ, 2000. Вип.1. С. 276–280.
8. Полудень Л.І. Формування професійної майстерності дизайнера інтер'єру в системі вищої мистецької освіти: монографія. Черкаси: Видавець Вовчок О.Ю., 2017. 212 с.

References

1. Masters of Soviet art Landscape (1963). Moscow. 96 p. (in. Rus.)
2. Poluden L.I. (2013). Formation of professional skill of the interior designer in the conditions of university education (PhD Dissertation). Cherkasy. 200 p. (in. Ukr.)
3. Beschastnov, NP et al. (2007). Painting: a textbook for students of higher education, studying in the specialty "Artistic design of textile and light industry". Moscow. 223 p. (in. Rus.)
4. Marx, K., Engels, F. (1964). Works. 2nd edition. Moscow: Publishing OF Political Literature. Vol. 36. 333 p. (in. Rus.)

5. Radlov, N.E. (1938). Drawing from nature. Leningrad: Art. 81 p. (in. Rus.)
6. Shehal H.M. (1957). Color in paintings. Moscow. 110 p. (in. Rus.)
7. Music, OO (2000). Motivation of creative activity in becoming a technically gifted person. *The Ukrainian elite and its role in state-building: Scientific notes of the Institute of Psychology named G.S. Kostyuk APS of Ukraine*. Kyiv. 1, 276–280. (in. Ukr.)
8. Poluden L.I. (2017). Formation of professional skill of interior designer in the system of higher art education: Monograph. Cherkassy: Publisher Vovchok O.Yu.. 212 p. (in. Ukr.)

POLUDEN Liliya,

PhD, Senior Lecturer of Fine and Decorative Arts Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy

AFONIN Viktor,

Honored painter of Ukraine, Assistant professor of Fine and Decorative Arts Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy

KOSTOGRYZ Oleksandr,

Senior Lecturer of Fine and Decorative Arts Department,
Bohdan Khmelnytsky National University at Cherkassy

PEDAGOGICAL CONDITIONS OF OPTIMIZATION OF THE FUTURE PROFESSIONALS' PREPARATION PROCESS OF FINE ARTS DURING THE STUDY OF THE DISCIPLINE «PAINTING»

Summary. Introduction. Discipline «Painting» should consider the system of mutual influences aimed at the formation of stable characteristics, the graduates' readiness for artistic and pedagogical activity in accordance with modern requirements to the level of training of a specialist, his professional competence and methodical skill. In the process of teaching painting, it is necessary to consider the system of issues that shape public position, high professionalism, business creative qualities, competence, as well as a high degree of culture of the future specialist of fine arts.

Purpose – to define and substantiate pedagogical conditions of increasing the efficiency of the future specialists' preparation process of fine arts during the study of the discipline «Painting».

Methods. During the research the following methods were used: observation of the educational process, studying of documentation and artistic and pedagogical experience to find out the creative and developmental value of the lessons in the fine arts; collective-analytical review and evaluation of the quality of students' creative works for quantitative distribution of the level of future specialists' professional skill in fine arts.

Results. Theoretical analysis of the chosen problem and the use of the developed and tested program of the discipline «Painting» in the future specialists of fine arts preparation were not only an important component of special artistic training, which is aimed at consolidating

methodological knowledge and improvement of practical artistic skills necessary for professional activities, skills required for professional activities but also a means of creative development and self-realization, the formation of his professional skill.

Originality. The substantiation of the optimization pedagogical conditions of future specialists' of fine arts preparation process in the conditions of university education has been determined, which will meet the requirements of modern professional and pedagogical education.

Conclusion. Having defined pedagogical conditions for optimization of the process of future specialists' of fine arts preparation during the study of the discipline «Painting», which acts not only as an important component of special artistic training of specialists, aimed at consolidating methodological knowledge and refinement but also as a means of creative development and self-realization of the future specialist of fine arts. Under these conditions, the formation of these individual features is the essential factor in the development of the professional skill of interior designers, a prerequisite for their future creative activity.

Keywords: painting; fine arts; preparation; future specialists; pedagogical conditions; student; University education.

Одержано редакцією 30.10.2019
Прийнято до публікації 06.12.2019